

PREGLED POJAVLJANJA POVODNEGA ŠKRATCA *COENAGRION SCITULUM* V OSREDNJI, JUŽNI IN VZHODNI SLOVENIJI

Povodni škratec *Coenagrion scitulum* velja za nižinsko, toploljubno vrsto, ki je široko razširjena v južni Evropi, zlasti Franciji in delih Iberskega polotoka, proti severu pa se pojavlja redkeje še v Belgiji, na Nizozemskem in zahodni Nemčiji. Po opazni vrzeli v alpskem prostoru in večjem delu Nemčije je njen vzhodni del evropskega areala razpotegnjen od južne Češke, preko Slovaške in vzhodne Avstrije ter Madžarske in Slovenije do Hrvaške, kjer je najpogostejša v primorskem delu države in na otokih. Tudi v Bosni in Hercegovini vrsta ni zelo redka, še južneje in proti vzhodu pa jo po razpoložljivih podatkih srečamo vedno bolj sporadično. Globalna perspektiva razkrije zanimiv disjunkten areal povodnega škratca – naš evropski oz. zahodni del območja razširjenosti vrste se torej razteza od Portugalske do Azerbajdžana, po 1.500 kilometrski vrzeli pa se ponovno pojavi v vzhodni, centralnoazijski disjunktiji v Tadžikistanu, Kazahstanu in Kirgizistanu (BOUDOT & JOVIĆ, 2015).

Vsled širokega območja razširjenosti ne preseneča, da je v *Rdečem seznamu kačjih pastirjev Evrope* (KALKMAN s sod., 2010) povodni škratec opredeljen kot neogrožen in uvrščen v kategorijo najmanj ogroženih vrst (IUCN: LC). Njegov populacijski trend v Evropi je ocenjen kot stabilen. Po *Pravilniku o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam* (Ur. l. RS, št. 82/2002, 42/2010), je povodni škratec pri nas opredeljen kot ogrožen in uvrščen v kategorijo ranljivih vrst (IUCN: V). Povodnega škratca ne varuje nobena od znanih naravovarstvenih direktiv, kot obrobno zgodovinsko zanimivost pa v tem kontekstu dodajmo, da je v procesu pridruženja Evropski zvezi prav Slovenija predlagala vključitev povodnega škratca na Dodatek IV HABITATNE DIREKTIVE (BEDJANIČ, 1999). Kandidatura po pričakovanju ni prestala strokovne in politične presoje, več kot v uteho pa nam je bilo, da je naša država v isti proceduri, ob sočasni podpori Madžarske, uspela s predlogom uvrstitve velikega studenčarja *Cordulegaster heros* na Dodatka II in IV HABITATNE DIREKTIVE. Ampak vrtno se nazaj na tokratno zgodbo in glavnega akterja – povodnega škratca ...

V Sloveniji je KIAUTA (1961a) pred več kot pol stoletja za povodnega škratca zapisal naslednje: »Agrion scitulum Ramb. Sporadično razširjen po vseh nižinskih predelih Slovenije. VI. Navadno nad stoječimi zaraslimi vodami. Polaganje jajc ob spremstvu ♂. Substratna flora: Myriophyllum sp.«. Poleg splošne omembe vrste za okolico Škofje Loke (KIAUTA, 1961b), brez navedbe konkretnih favnističnih podatkov, je bilo poprej zapisano dejansko vse, kar smo o povodnem škratcu vedeli do zadnjega desetletja prejšnjega tisočletja. Prvi in doslej tudi zadnji pregled razširjenosti povodnega škratca v Sloveniji je bil objavljen pred dvema desetletjema (BEDJANIČ & ŠTERN, 1997; KOTARAC, 1997). Takrat objavljena zemljevida prikazujeta 22 dotlej znanih lokalitet – večino iz Slovenske Istre in Krasa, med vsega petimi lokalitetami iz južne in vzhodne Slovenije pa je bila vrsta takrat znana iz vasi Hrast pri Vinici in kamnoloma Nerajec v Beli krajini, iz Jovsov, iz bližnje okolice kartuzije Pleterje ter iz Podvincev pri Ptujju (BEDJANIČ & ŠTERN, 1997). Zato zaključek predstavitev vrste iz KOTARAC (1997): »... Z izjemo Krasa se povodni škratec v Sloveniji ne počuti prav domač, zato mu velja posvetiti več pozornosti ...«, še dandanes zveni domače in je že dolga leta usidran v zavesti slovenskih odonatologov.

Namen pričujočega izključno favnistično-horološkega prispevka je združiti vse novejšje podatke o pojavljanju povodnega škratca v osrednji, južni in vzhodni Sloveniji. Namenoma se izogibamo Krasu in pravzaprav širši Primorski regiji, kjer vrsta ni zelo redka, ter tako lokalitet in najdb zahodno od linije Snežnik–Vipavska dolina ne omenjamo. Za nazorno primerjavo dodajmo le, da je v zadnjem celovitem pregledu raziskanosti odonatne favne Vipavske doline, povodni škratec zabeležen za kar 20 lokalitet (VINKO, 2016).

Če se torej vrnemo nazaj k naslovu in že omenjenima zemljevidoma znane razširjenosti povodnega škratca iz leta 1997 (BEDJANIČ & ŠTERN, 1997; KOTARAC, 1997), najprej dopolnimo sliko iz tistega časa. Ker so bili za omenjena prikaza osnova favnistični podatki, zbrani do pomladi 1997, vanju niso bile vključene novejšje najdbe povodnega škratca iz Mirenske doline, kjer smo na Mladinskem biološkem raziskovalnem taboru Trebnje '97 vrsto zabeležili kar nekajkrat. Zadevno poročilo je do danes ostalo le v rokopisu in neobjavljeno, vendar je prav, da po dvajsetih letih to popravimo. V okolici Trebnjega je tako A. Šalamun dne 22-VI-1997 vrsto popisal v mlakah opuščene glinokopa J od vasi Bistrica pri Mokronogu (GK 508946/89954)

ter istega dne še v mlaki 130 ZJZ od opuščene opekarne J od vasi Prelesje (GK 508467/90403). Dne 24-VI-1997 je M. Bedjanič povodnega škratca našel v severnem jezercu ob potoku Gomilščica v kamnolomu Kremen J od vasi Mirna (GK 504917/88787) ter nato 27-VI-1997 še v mrtvici med cesto in reko Mirno, Z ob križišču J od vasi Pijavice (GK 513032/91404).

Če torej odmislimo zahodno Slovenijo s Slovensko Istro in Vipavsko dolino in se osredotočimo le na osrednji, južni in vzhodni del države, lahko vidimo, da so se novi podatki o razširjenosti vrste le počasi in sramežljivo nabirali. Posamezne najdbe so bile v naslednjih letih dodane najprej za Posavje, kjer je povodnega škratca pri Drnovem

SLIKA 1. Parček povodnih škratcev *Coenagrion scitulum*.
Ribnik Štepihovec v dolini Ličence, Jernej pri Ločah,
3-VI-2007 (Foto: M. Bedjanič).

zabeležil KLENOVŠEK (1999), v severovzhodni Sloveniji pa so sledila nova poročila o pojavljanju vrste v ribnikih v okolici Podvincev (BEDJANIČ s sod., 1999), ter najdbe iz zadrževalnika Medvedce ter iz ribnikov v dolini Ličence pri Jerneju pri Ločah (BEDJANIČ, 2004; 2006; 2009; TRČAK s sod., 2009). V inventarizaciji kačjih pastirjev na vplivnem območju takrat še predvidenih HE Brežice in HE Mokrice so KOTARAC s sod. (2009) zabeležili povodnega škratca v opuščeni gramoznici ob potoku Močnik v Vrbini, v ribniku v vasi Cirmik ter v mlaki JV od vasi Kapele v Jovsih. Do zaključka orisa stanja poznavanja razširjenosti povodnega škratca v osrednji in vzhodni Sloveniji do leta 2010, manjka le še nekoliko starejši neobjavljeni podatek iz Velikega ribnika v dolini Drage pri Igu (GK 465420/88545), kjer je vrsto dne 30-VI-2006 popisal A. Šalamun.

V letu 2010 nas je iz skrajnega vzhoda Slovenije razveselila edina prekmurska najdba povodnega škratca, znana iz gramoznice na meji med Slovenijo in Hrvaško, 1,5 km JV od Petišovcev (GK 613009/153597), kjer je vrsto med terenskim delom za diplomsko nalogo zabeležila M. Gal (GAL, 2010). Če pri slednji najdbi še ni povsem jasno, ali si jo bomo po koncu mejnega arbitražnega postopka pripisali Slovenci ali Hrvati, pa so dodatno potrditev obstoja populacije povodnega škratca ob reki Muri v letu 2017 prispevali N. Erbida, J. Kotnik in M. Vodovnik. Vrsto so zabeležili 9-VI-2017 med terenskim delom na dogodku *24 ur z reko Muro* in sicer v manjši opuščeni gramoznici sredi njiv, 900 m Z od Cvena (GK 593025/156195).

Za Podravje so novejši podatki o pojavljanju povodnega škratca skopi in vrsta je le bežno omenjena za okolico Rač (VINKO, 2013). Ker konkretni favnistični podatki v zadevnem kratkem poročilu z RTŠB Rače 2013 niso navedeni, dodajamo na tem mestu, da je D. Vinko dne 20-VII-2013 popisal povodnega škratca pri Strnišču, v gramoznici v gozdu Prelogi, Z od Kidričevega (GK 558872/140236). Isti podatek omenja v svojem diplomskem delu tudi KOLARIČ (2014).

Če nadaljujemo proti zahodu, sta v širši okolici Celja povodnega škratca prvič zabeležili M. Cipot in A. Lešnik (LEŠNIK & ŠALAMUN, 2014) in sicer sta 10-VI-2014 fotografirali koleselj vrste v ribniku 60 m Z od domačije Rigel v Razborju, nedaleč od Dramelj (GK 531735/123431). Z zahodnega roba Savinjske doline pri Braslovčah izvira še ena zanimiva najdba povodnega škratca. Na obrežju vzhodnega kraka Žovneškega jezera (GK 502524/125156) je osamljenega samčka dne 19-VI-2017 opazoval M. Bedjanič.

Prvi objavljeni podatek za širšo okolico Ljubljane, poleg že v prejšnjih vrsticah predstavljenega neobjavljenega podatka iz doline Drage pri Igu, so pred kratkim priobčili VRHOVNIK in sod. (2015), ki so vrsto popisali 17-VII-2015 v mlaki pri Tehnološkem parku na Brdu v Ljubljani. Nedaleč od Ljubljane je povodnega škratca v zadnjih letih dvakrat zabeležila tudi A. Mihorič (MIHORIČ, 2014; 2016), ki ga je 7-VII-2014 in 6-VI-2016 fotografirala v mlaki ob avtocesti, 600 m SZ od Gorjuše pri Domžalah (GK 471874/111009).

Intenzivnejše odonatološke raziskave v Mirenski dolini, ki jih je za magistrsko delo izvedla M. Bahor so prinesle nekaj novih podatkov za povodnega škratca tudi v tem delu Slovenije. Dne 30-VII-2016 je M. Bahor tako po skoraj dveh desetletjih potrdila pojavljanje vrste v kamnolomu Kremen pri vasi Mirna, dne 19-VII-2016 pa še v mrtvici med cesto in reko Mirno, Z ob križišču J od vasi Pijavice. Dodajmo še, da je

povodnega škratca prvič po letu 1997 na slednji lokaliteti dne 22-VII-2009 potrdil že D. Vinko, čigar poročilo o delu odonatološke skupine na RTŠB Mokronog pa je bilo objavljeno s precejšnjim zamikom (VINKO, 2015). Povsem nove lokalitete za povodnega škratca v Mirenski dolini pa so naslednje: mrtvica reke Mirne med cesto Mokronog–Pijavice 300 m JZ od mosta pri vasi Pijavice (GK 512968/91265; 19-VII-2016; M. Bahor), mrtvica reke Mirne na Z bregu, 1 km JJV od mosta pri vasi Gabrje (GK 517295/92629; 28-V-2016; M. Bahor; 5-VI-2017; D. Vinko s sod.), S ribnik ob cesti J od Krmelja (GK 514895/92991; 25-IV-2016; M. Bahor) ter mrtvica reke Mirne na V bregu, 500 m J od mosta pri vasi Gabrje (GK 517113/93062; 14-VI-2015 in 28-V-2016; M. Bahor).

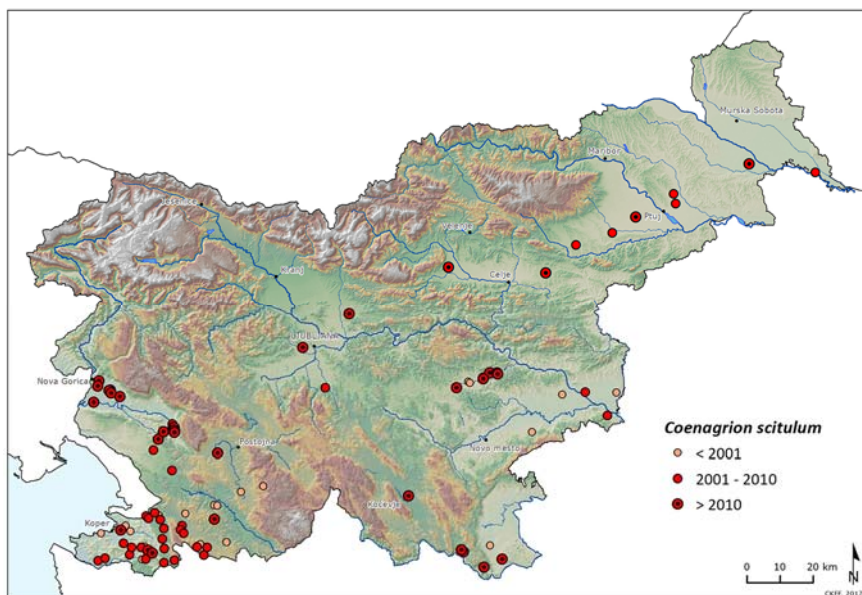

SLIKA 3. Samček povodnega škratca *Coenagrion scitulum*.
Gorjuša pri Domžalah, 6-VI-2016 (Foto: A. Mihorič).

Še bolj proti jugozahodu je v zemljevidu razširjenosti povodnega škratca zevala praznina do 23-VII-2014, ko sta ga D. Vinko in N. Erbida zabeležila v mlaki 200 m SV od Rudniškega jezera pri Kočevju (GK 490385/56474). Nekaj svežih podatkov o povodnem škratcu je na voljo tudi še južneje, iz Bele krajine. Tam je 15-VI-2011 pojavljanje vrste na že dolgo znani lokaliteti v vasi Hrast pri Vinici najprej potrdil A. Šalamun, nato pa sta ga 19-VII-2011 zabeležila še A. Šalamun in M. Pogorelec. V okolici Črnomlja sta A. Šalamun in B. Trčak 25-VI-2011 vrsto našla še v Starotrškem kalu, S ob cesti 300 m V od Močil (GK 507020/39154) ter istega dne še v Deskovskem kalu SV od Deskove vasi (GK 506341/39811). Ducat osebkov pa so na

RTŠB Dragatuš 2015 21-VII-2015 na Sinjevrškem kalu na Z koncu vasi Sinji Vrh (GK 513166/34492) zabeležili udeleženci odonatološke skupine pod mentorstvom D. Vinka. S tem dopolnjujemo poročilo s tabora, ki je bilo brez natančnejše navedbe lokalitete objavljeno v biltenu *Erjavecia* (VINKO & ERBIDA, 2015).

Za konec pa se v pregledu novih najdb povodnega škratca vendarle popolnoma približajmo še zahodni meji v tem prispevku obravnavanega območja in dodajmo za dobro mero še neobjavljen podatek iz okolice Postojne. Tukaj je 27-VII-2012 D. Vinko na RTŠB Dolnja Košana 2012 našel vrsto v mrtvici ob cesti ob potoku Karantan, SZ od vasi Orehek (GK 433218/68312). Tudi v tem primeru s tem dopolnjujemo poročilo s tabora, ki vrsto sicer omenja, vendar brez konkretnih favnističnih podatkov (VINKO, 2014).

SLIKA 3. Razširjenost povodnega škratca *Coenagrion scitulum* v Sloveniji
(Vir: Podatkovna baza CKFF in SOD, 24-X-2017).

Z vsemi navedenimi novimi najdbami povodnega škratca je slika njegove razširjenosti pri nas nedvomno pomembno boljša (SLIKA 3), vendar pa ostaja v povezavi s tem prikupnim škratcem odprtih še mnogo vprašanj. Kakšne so njegove ekološke zahteve izven njemu ljubih kraških kalov, kakšne so velikosti populacij v osrednji, južni in vzhodni Sloveniji, ali je na določenih mestih prisoten dalj časa, ali pa gre dejansko le za priložnostno, sporadično pojavljanje posameznih osebkov ...? Nedvomno je na dlani, da lahko z izjemo alpskega sveta, vrsto v primernih habitatih pričakujemo

povsod po Sloveniji in med terenskim delom moramo biti nanjo posebej pozorni. Dobra priprava za morebitno srečanje je lahko na primer obisk belokranjskega kala v vasi Hrast pri Vinici, kjer je v spominu prvega avtorja še vedno ohranjena kaotična slika poletnega vrveža nad vodno gladino iz davnega leta 1995, ko so povodnemu škratcu delali mešano družbo še številni travniški škratci *Coenagrion puella*, pa prodni paškratci *Erythromma lindenii* in bleščeči zmotci *Enallagma cyathigerum* ... Želimo si in upamo, da bomo na podlagi pričujočega prispevka prebrali zanimive drobtinice in ocvirke o povodnem škratcu tudi v naslednjih številkah *Erjavecija*.

LITERATURA:

- BEDJANIČ, M., 1999. *Proposals for addition to the Annexes of the Habitat Directive: Coenagrion scitulum (Rambur, 1842)*. Republic of Slovenia, Ministry of Environment and Spatial Planning, Nature Protection Authority, Ljubljana. 4 str.
- BEDJANIČ, M., 2004. Drobtinice in ocvirki: Nove najdbe rumenega kamenjaka *Sympetrum flaveolum*, povodnega škratca *Coenagrion scitulum* in grmiščne zverce *Lestes barbarus* na Štajerskem. *Erjavecija* 18: 11–14.
- BEDJANIČ, M., 2006. Drobtinice in ocvirki: Nove najdbe grmiščne zverce *Lestes barbarus* in povodnega škratca *Coenagrion scitulum* tudi z ribnikov Petelinjek v dolini Ličence pri Poljčanah. *Erjavecija* 21: 17–20.
- BEDJANIČ, M., 2009. O kačjih pastirjih območja med Pohorjem in Halozami (Insecta: Odonata). V: S. Gradišnik (ured.), Zbornik občine Slovenska Bistrica III: Svet med Pohorjem in Bočem, str. 549–577, Zavod za kulturo Slovenska Bistrica, Slovenska Bistrica. 773+iii str.
- BEDJANIČ, M. & M. ŠTERN, 1997. Kačji pastirji kala v bližini vasi Gračišče. (JZ Slovenija). *Exuviae* 3/1: 13–16.
- BEDJANIČ, M., A. PIRNAT & A. ŠALAMUN, 1999. Prispevek k poznavanju kačjih pastirjev širšega območja ob reki Dravi med Ptujem in Središčem ob Dravi, severovzhodna Slovenija (Insecta, Odonata). *Natura Sloveniae* 1: 45–69.
- BOUDOT, J.-P. & M. JOVIČ, 2015. *Coenagrion scitulum (Rambur, 1842)*. V: J.-P. Boudot & V. J. Kalkman (ured.), Atlas of the European dragonflies and damselflies, str. 114–116, KNNV Publishing, The Netherlands.
- CKFF, 2017. *Podatkovna zbirka Centra za kartografijo favne in flore v sodelovanju s Slovenskim odonatološkim društvom*. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. (24-X-2017)
- GAL, M., 2010. *Favna kačjih pastirjev mrtvic in gramoznic v okolici Petišovcev in njihov naravovarstveni pomen*. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo, Ljubljana. xii+ 101 str. + prilogi A & B.
- KALKMAN, V. J., J.-P. BOUDOT, R. BERNARD, K.-J. CONZE, G. DE KNIJF, E. DYATLOVA, S. FERREIRA, M. JOVIČ, J. OTT, E. RISERVATO & G. SAHLÉN, 2010. *European Red List of Dragonflies*. Luxembourg, Publications Office of the European Union: 29 str.
- KIAUTA, B., 1961a. Prispevek k poznavanju odonatne favne Slovenije. *Biološki Vestnik* 8: 31–40.
- KIAUTA, B., 1961b. Prispevek k poznavanju kačjih pastirjev na Loškem ozemlju. *Loški Razgledi* 8: 174–182.
- KLENOVŠEK, D., 1999. Drobtinice in ocvirki: grmiščna zverca *Lestes barbarus*, povodni škratec *Coenagrion scitulum*, črni ploščec *Libellula fulva*, pasasti kamenjak *Sympetrum pedemontanum*. *Erjavecija* 8: 16–17.

- KOLARIČ, M., 2014. *Prispevek k favni in izbiri habitata kačjih pastirjev (Odonata) na območju Dravskega polja z okolico*. Diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Oddelek za biologijo, Maribor. viii+ 64 str.
- KOTARAC, M., 1997. *Atlas kačjih pastirjev (Odonata) Slovenije z Rdečim seznamom: projekt Slovenskega odonatološkega društva*. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 205 str.
- KOTARAC, M., M. PODGORELEC & A. ŠALAMUN, 2008. Inventarizacija kačjih pastirjev (Odonata) in njihovih habitatov s posebnim ozikom na evropsko pomembne vrste na vplivnem območju predvidenih HE Brežice in HE Mokrice. V: Govedič, M., A. Lešnik & M. Kotarac (ured.), *Pregled živalskih in rastlinskih vrst, njihovih habitatov ter kartiranje habitatnih tipov s posebnim ozikom na evropsko pomembne vrste, ekološko pomembna območja, posebna varstvena območja, zavarovana območja in naravne vrednote na vplivnem območju predvidenih HE Brežice in HE Mokrice* [končno poročilo]. Naročnik: Hidroelektrarne na Spodnji Savi, d.o.o., Brežice, str. 339–384, Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju, Lutra, Inštitut za ohranjanje naravne dediščine, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, Nacionalni inštitut za biologijo, Ljubljana, Vodnogospodarski biro Maribor, Maribor & Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo, Ljubljana. 817 str., digitalne priloge.
- LEŠNIK, A. & A. ŠALAMUN, 2014. *Coenagrion scitulum* – ID: 65563, 65564. Vir: <http://www.bioportal.si/fotoarhiv.php>. Ogled: 19-X-2017.
- MIHORIČ, A., 2014. *Povodni škratec*. Vir: <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=-77713>. Ogled: 19-X-2017
- MIHORIČ, A., 2016. *Povodni škratec*. Vir: <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?pos=-94820>. Ogled: 19-X-2017
- TRČAK, B., M. BEDJANIČ, M. CIPOT, M. KOTARAC, F. REBEUŠEK, K. POBOLJŠAJ & A. ŠALAMUN, 2007. *Inventarizacija favne in flore za območje Petelinjek z izdelavo strokovne naloge kot podlage za upravljalni načrt*. Elaborat za Zavod Republike Slovenije za varstvo narave. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 49 str.
- VINKO, D., 2013. RTŠB znova na Štajerskem. *Erjavecija* 28: 19–22.
- VINKO, D., 2014. Poročilo o delu skupine za kačje pastirje. V: P. Presetnik (ured.), *Raziskovalni tabor študentov biologije Pivka – Dolnja Košana 2012*, str. 47–51, Društvo študentov biologije, Ljubljana.
- VINKO, D., 2015. Poročilo skupine za kačje pastirje z RTŠB 2009 – Mokronog. V: N. Sivec (ured.), *Raziskovalni tabor študentov biologije Stari trg ob Kolpi 2008*, str. 88–96, Društvo študentov biologije, Ljubljana.
- VINKO, D. & N. ERBIDA, 2015. Raziskovalni tabor študentov biologije Dragatuš 2015. *Erjavecija* 30: 41–43.
- VINKO, D., 2016. *Favna kačjih pastirjev (Odonata) Vipavske doline*. Diplomsko delo, Univerzitetni študij, Oddelek za biologijo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani. Ljubljana. xi + 86 str. + pril. A–F.
- VRHOVNIK, M., N. ERBIDA, J. CVETKOVIČ, R. GOLOBINEK, M. HOSTNIK, K. KISOVEC, D. VINKO & N. ZALETELJ, 2015. Kaj neki leta v prestolnici? Poročilo o projektu "Kačji pastirji Ljubljane". *Erjavecija* 30: 58–65.
- Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (*Uradni list RS*, št. 82/2002, 42/2010).

(M. BEDJANIČ, A. ŠALAMUN, D. VINKO,
M. BAHOR, A. LEŠNIK, A. MIHORIČ & N. ERBIDA)